

כל המתאבל על ירושלים יזכה לראות בנחמת ירושלים

אִתָּהּ תִּקְוֶה תִּרְחֹם צִיּוֹן כִּי־עַתָּה לְחַנּוּנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד:

היבטים לשוניים ואסתטיים

דקדוקי קריאה בפרשה ובהפטרה ובראשון של עקב

ג כג וְאַתְּ חָנָן: הנר"ן בפתח.

ג כד אֲדֹנָי יי: אע"פ שבספר תורה כתוב שם הויה כאן הוא נקרא: אֱלֹהִים. יש לשים לב לניקוד שם הויה, הניקוד שהובא כאן מתאים לשם אלה'

ג כה אָעֲבָרָה: העי"ן בשווא נח. הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹ: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה הַזֶּה להסמיכה לתיבה הקודמת שכן הטפחא הוא המפסיק העיקרי הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה - וְהַלְבָּנוֹ

ג כו אֶל-תּוֹסֹף: הטעם בתי"ו מלעיל, הסמ"ך בסגול

ד ב עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי: תיבת עַל-הַדְּבָר מוטעמת בפשטא ולא בקדמא

ד ט הַשֹּׁמֵר: במלעיל

ד י כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים: יש לשים לב לצירוף הטעמים הלא כל כך מצוי, פשטא-קדמא-מהפך-פשטא

ד יא וְהָהָר: בגרשיים ולא ברביע

ד יב זולת: מלרע, הטעם לא נסוג

ד יד וְאֵתִי: בגרשיים ולא ברביע

ד טז וַיִּזְעַק בְּפָנָיו: הבי"ת שבראש תיבת בְּפָנָיו בדגש קל למרות שהתיבה שלפניה בטעם משרת ומסתיימת בהברה פתוחה (ראה הערה 3)

ד יח בְּאֶדְמָה: הבי"ת בקמץ

ד כא עָבְרִי: העי"ן בקמץ קטן

ד כג פֶּן-תִּשְׁכַּחוּ אֶת-בְּרִית ה': פשטא-מהפך-פשטא ולא קדמא-מהפך-פשטא. תְּמוּנַת פֶּל: טעם נסוג אחר למ"ם, כן הדבר גם בהמשך

ד כד קָנָא: דגש חזק בנר"ן, לשון קינאה

ד כה וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל: טעם נסוג אחר לשי"ן. בְּעֵינֵי ה'-אֱלֹהֶיךָ: המרכא במילה בְּעֵינֵי ושם ה' מוקפת למילה שלאחריה ולא במרכא

ד כו הַעֲדִידָתִי: במלעיל, טעם תלישא אינו מורה על מקום ההטעמה

ד ל וְשִׁבְתָּ ..... וְשָׁמַעַתָּ: שתיהן במלרע

ד לא וְשָׁבַע: יש להקפיד על קריאת העי"ן שלא תישמע כה"א

ד לב הַנְּהִיָּה: ה"א שנייה בשווא נח

ד לג הַשֹּׁמֵעַ: במלעיל ונחץ קל במ"ם מפני הגעיה

ד לה הָרֵאָתָה: הה"א בקמץ קטן

ד לו לִי־סֶרֶךְ: כ"ף סופית דגושה

ד לח לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמָיִם: יש לשים לב לצירוף הטעמים הנדיר. לָתֶת-לָּךְ: געיה בלמ"ד הראשונה

ד לט : וַיִּדְעַת ... וְהִשְׁבַּתְּ: שתייהן מלרע

ד מ וְשִׁמְרָתְךָ: מלרע

ד מא מִזְרָחָה: במלרע, הזי"ן בשווא נח והרי"ש אחריה בשווא נע, לא בקמץ

ד מג לְרֹאוּבֵנִי האל"ף אינה נשמעת, השורק שי"ך לרי"ש: לְרֹבֵנִי; לְמִנְשֵׁי: געיה בלמ"ד והמ"ם בשווא נע

ד מח שִׂיאָן: שי"ן שמאלית

ה ג אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֶּה הַיּוֹם כָּלְנוּ חַיִּים: יש להאיץ מעט את קריאת תיבת הַיּוֹם המוטעמת בטפחא, להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע כאילו המפסיק העיקרי הינו התביר: אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֶּה הַיּוֹם - כָּלְנוּ חַיִּים. אֵלֶּה פֶּה: ללא דגש בפ"א

בטעם תחתון: מִבֵּית עֲבָדִים במונח-אתנחתא ולא במרכא-סו"פ, דהיינו, פסוק ראשון מתחיל אֲנֹכִי ה' ומסתיים עַל-פָּנָי. יוצא לפי זה שפסוק זה כולל את כל הדיבר הראשון ותחילת הדיבר השני.

לקוראים בטעם עליון: מִבֵּית עֲבָדִים במרכא-סו"פ. אין להשגיח כלל על הרביע שיש בקורן במילה עבדים. תיבת אֲנֹכִי מוטעמת בטפחא כך שכל הדיבר הראשון בפסוק אחד. הפסוק השני מתחיל לֹא יִהְיֶה-לָּךְ וטעם אתנח בתיבת לְשֹׁנָי. יוצא שכל דיבר ודיבר נתון בפסוק נפרד.

ההערות הבאות מתייחסות בעיקר לקריאה בטעם עליון:

ה ו אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ... עֲבָדִים: הדיבר הראשון כולו בפסוק אחד, תיבת עֲבָדִים בטעם סו"פ (סילוק)

ה ח כָּל-תְּמוּנָה: יש להיזהר לא להוסיף וא"ו החיבור כמו במקבילה בפרשת יתרו

ה ט תַּעֲבֹדֶם: התיו"ו בקמץ גדול והעי"ן בקמץ קטן. קָנָא: קו"ף פתוחה, יש להקפיד על הדגשת הנז"ן כן הדבר בהמשך בפרק ו טו

ה י וְעָשָׂה חֹסֶד: טעם נסוג אחור לעי"ן. לֹא-לִפְנֵים: הלמ"ד הראשונה בפתח

ה יג לפי טעם תחתון: וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ ולפי טעם עליון: וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ. בטעם התחתון וְעָשִׂיתָ בטיפחא ואז הכ"ף בתיבה כָּל דגושה; בעליון וְעָשִׂיתָ במונח ועל כן הכ"ף בתיבה כָּל, רפויה

ה יד אַתָּה וּבְנֶךָ-וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וְכָל-בְּהֶמְתְּךָ: יש לשים לב להבדלים בין מקרא זה לבין המקבילה בפרשת יתרו (גם במילים גם בטעמים)

ה טז יֵיטֵב לָּךְ: טעם נסוג אחור ליר"ד

ה יז וְלֹא תִנָּאֵף וְלֹא תִגְנֹב: וא"ו החיבור בראש כל דיבר בשונה מפרשת יתרו תחתון: לֹא תִרְצָח וְלֹא תִנָּאֵף: בשתי מערכות הטעמים, הצד"י והאל"ף קמוצות. התו"ן בתחתון רפויות, ובטעם עליון בדגש

ה יח וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ שׁוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ: וא"ו החיבור מנוקדת שוא, פתח, פתח (ניקוד בפתח לפני גרונית חטופה למנוע שני חטפים בראש מילה)

ה כ כְּשִׁמְעֶכֶם: השי"ן בקמץ קטן	
ה כד וְשָׁמַע: געיה בשורק והשי"ן בשווא נע ¹	
ו ב מִצִּיּוֹן: כ"ף סופית רפויה	
ו ד שָׁמַע: יש להקפיד בקריאת העי"ן. יִשְׂרָאֵל: להיזהר לא לומר איִשְׂרָאֵל. ובאותיות אנגליות: Yisrael ולא Israel	
אָחָד: לפי הדין צריכים להאריך בדל"ת ²	
ו ז בְּשִׁבְתֶּךָ בְּבֵיתְךָ: הבי"ת שבראש תיבת בְּבֵיתְךָ בדגש קל למרות שהתיבה שלפניה בטעם משרת ומסתיימת בהברה פתוחה ³ . וּבְשָׁכְבְּךָ: הבי"ת אחרי הוי"ו בשוא נח אע"פ שבאות לפניה יש געיה	
ו י לֹא־בֵיתְךָ לֹא־בָרָהֶם: שתי תיבות רצופות בטעם תביר. לָתֶת לָךְ: טעם נסוג אחור ללמ"ד	
ו יא וּבָרָהֶם: אזלא-גרש באותה תיבה ובהברות סמוכות, הת"ו דגושה. לֹא־מִלֵּאתָ: במלעיל	
ו יג תִּירָא וְאַתָּה תַעֲבֹד: יש להזהר מפסוק דומה: דברים י כ תִּירָא אַתָּה תַעֲבֹד	
ו טז בַּמָּסָה: כאן הבי"ת בפתח בשונה ממשנהו בפרשת וזאת הברכה	
ו יח יֵיטֵב לָךְ: טעם נסוג אחור ליו"ד. וּבָאֵת: במלעיל	
ו כ כִּי־יִשְׁאַלְךָ: האל"ף בקמץ רחב והלמ"ד בשוא נע	
ו כג לָתֶת לָנוּ: טעם נסוג אחור ללמ"ד	
ו כה תִּהְיֶה־לָנוּ: געיה בת"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק	
ז א גִּוִּים־רַבִּים: געיה בגימ"ל	
ז ב תִּתְנַחֵם: החי"ת בקמץ קטן	
ז ה כִּי־אֵם־כָּה: כי במקף ולא במונח	
ז ז הַמָּעֹט: המ"ם בשווא נח	
ז ח מִיד פִּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם: טעם טפחא בתיבת מִיד	
ז י לְהַאֲבִידוֹ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף	
הפסרת ואתחנן, ישעיהו מ א-כו:	
ב עַל־לֵב: יש להקפיד על הפרדת התיבות	
ד כָּל־גֵּיא: היר"ד והאל"ף נחות (אינן נקראות, כאילו כתוב ge בלטינית)	
ז נַבֵּל־צִיץ: הטעמה משנית בנר"ן ⁴ נִשְׁבָּה בּוֹ: טעם נסוג אחור לנר"ן ודגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק.	
אָכֵן תַּצִּיר הָעַם: סדר הטעמים כאן הוא מרכא טיפחא סילוק ⁵	

¹ לא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים שאז מטרת החטף היא, כיוון שהוא באות שאינה גרונית, להורות על קריאה בשווא נע

² אָחָד: במבטא רגיל שאינו מבחין בין דל"ת דגושה לרפויה, או יותר נכון בדל"ת דגושה, אי-אפשר להאריך בדל"ת, יש שכדי "לפתור" בעיה זו מוסיפים כעין צליל של נר"ן מתמשך ואין זה פתרון

³ במחברת התיגאן כלל זה מכונה "כלל הצבחות", כאשר בראש המילה ב"ת או כ"ף כשהן אותיות שימוש, ואחרי הבי"ת ב"ת נוספת או פ"א; ואחרי הכ"ף כ"ף נוספת – אותיות אלה דגושות.

ח נָבַל צִיץ: טעם נסוג אחור לנר"ן והטעמה משנית בב"ת

י מְשַׁלָּה לוֹ: טעם נסוג אחור למ"ם והשי"ן בשווא נע

יב וְכָל: הכ"ף בקמץ רחב! (לשון מדידה)

יג מִי-תִכַּן אֶת-רוּחַ ה': טעם טפחא בתיבת אֶת-רוּחַ, יש להיזהר מדפוסים משובשים אשר הטעימו טפחא בתיבת מִי-תִכַּן ויש בכך כדי לשבש את משמעות המקרא, וחמור מכך הזיוף הנוצרי ש"תכך" הטעימו בפשטא, ו"רוח ה'" במונח זקף קטון⁶ וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעָנּוּ: טעם טפחא בתיבת וְאִישׁ ולא במרכא כבחלק מהדפוסים

יד אֶת-מִי נוֹעֵץ: העי"ן בקמץ⁷

יח תִּדְמִינּוּ: המ"ם בדגש חזק ובשווא נע, לא בחירק, בדומה לו בהמשך פס' כה. תִּתְּכּוּ לוֹ: הטעם נסוג לתי"ו⁸

יט וְצָרָךְ בִּזְהָב יִרְקַעֲנּוּ: טעם טפחא בתיבת וְצָרָךְ.

כ הַמִּסְכָּן: געיה בה"א והמ"ם אחריה בשווא נע

כג שִׁפְטֵי אֶרֶץ: טעם נסוג אחור לשי"ן

כד בַּל-שָׁרֵשׁ: במלרע. וְגַם-נִשְׁאָף בָּהֶם: תיבת וְגַם במקף ולא בקדמא

כו נִעְדָּר: העי"ן בשווא נח

מנחת שבת שני וחמישי של פרשת עקב:

ז יב וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: מוטעם מרכא-טיפחא ולא טיפחא-מרכא

ז יג וְאַהֲבִדְתָּ: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה, הטעמה משנית בה"א, והב"ת אחריה בשווא נע: וְ-אַהֲבִדְתָּ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי. לִתְּתָה לָךְ: טעם נסוג אחור ללמ"ד

ז טז נִתֵּן לָךְ: אין טעם נסוג אחור לנר"ן

ז כד וְהֶאֱבִדְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף

ז כה וְלִקַּחְתָּ לָךְ: תיבת וְלִקַּחְתָּ במלרע ואין טעם נסוג אחור, כנ"ל בהמשך הפסוק תִּקְשֶׁשׁ בּוֹ

ח א אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּוֶּה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת: יש להאיץ את קריאת תיבת הַיּוֹם המוטעמת בטפחא, מפסיק עיקרי, להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע כאילו התביר מפסיק גדול ממנו: אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּוֶּה הַיּוֹם - תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת

ח ב הוֹלִיכְךָ: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. אֶלְהִיךָ זֶה: שני תבירים מתרדפים. עֲנִתְךָ: דגש חזק בנר"ן, מלשון עינוי, כן הדבר גם בהמשך הפרק פס' טז

⁴ במילים מוקפות לא מקובל לדבר על המילה המוקפת (הראשונה) מלעיל או מלרע כי שתי המילים נחשבות לאחת. כאן הושם טעם בנר"ן להראות על העמדה משנית, וגעיה בב"ת העמדה קלה יותר. בכתר ארם צובא יש כאן מקף המחבר למילה הבאה. ר"מ ברויאר ז"ל השווה לפסוק הבא והשמיט את המקף. גם במהדורת דותן ע"פ לנינגרד אין מקף. לפי הטעמה זו יש שוויון מוחלט בין שני הפסוקים.

⁵ כן הוא בכתר ארם צובא ובלנינגרד. לכן אין לחוש כלל להטעמה ההפוכה בקורן

⁶ יש כאן ניסיון נוצרי מסיונרי לשרבב את רוח הטומאה לכתבי הקודש! עיין בגיליון ואתחנן סז

⁷ בניגוד לדברי ראב"ע, אבל כא"צ [גם לנינגרד] מכריע

⁸ במקומות בודדים נסוג הטעם שתי תנועות אחורה כמו וְעָרְמוּ מִיָּם (שמות טו, ח) או וְעָרְפוּ טָל (דברים לג, כח)

ח ג וְיַעֲנֶה: ה' י"ד בשוא נח לא בפתח והנ"ן דגושה ובשוא נע, מלשון עינוי
 ח ה יִסֵּר: י"ד ראשונה בשווא נע, י"ד שנייה בפתח. מִסֵּרָה: כ"ף סופית דגושה
 ח ז נַחֲלִי מַיִם: טעם נסוג אחור לנ"ן. הנ"ן במונח והמילה איננה מוקפת
 ח ט וְאֶכְלָהּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ: הראשונה במלרע והשנייה במלעיל עקב ההפסק, והשלישית שוב מלרע.
 ח י נִתֵּן-לָדָד: געיה בנ"ן

מגליון שנת סט. ג כג וְאֶתְחַנֵּן משום מה בלשון העם (המבחיין בקריאתו בין קמץ לפתח)
 קוראים לפרשה זו "וְאֶתְחַנֵּן" בנ"ו קמוצה, אע"פ שהוא מנוגד לדקדוק. יתכן שגם חומשים
 הדפיסו כך. כאן גם ר"י ספיר וגם רש"י ילין רצו לוודא את הניקוד הנכון.
 עתה קיבלתי מגלעד הרשונים שלום לכולם,

האם הכרתם את המנהג המתואר אצל האדמו"ר מנדבורנא ("דבר חיים" על אתר)?
 האם ידוע לכם האם המנהג נוהג עדיין הלכה למעשה?

(ג, כ"ג) ואתחנן. הנה המנהג אללנו
 זקמ"ן, מלשון 'קומץ' שהוא דבר
 מועט, אלל אחת ה' תענונו צפת"ת,
 מלשון 'פתוח', ציד פתוחה ורחבה.

מקדמת דנא לקרות
 צמורה תיבת 'ואתחנן' גם צקמ"ן (תחת
 הנו"ן) וגם צפת"ת, כדי ללכת ידי שתי
 נוסחאות (בחומשים ישנים הייתה גירסה
 צקמ"ן, עיי' צפספ"ק היכל הברכה, כאן).
 ונראה לומר כי יש צוה גם רמז, אשר
 אנו מתחננים ומבקשים מלפני השי"ת
 שאפילו אם צקשנו ותחיננו קמולות

דרך אגב, ההפניה ל"היכל הברכה" מפתיעה ואינה ברורה שהרי שם כתוב במפורש:
 היכל הברכה

ואתחנן הנון צפתת והקורא צקמץ חינו אלל צועה :

גלעד הרשונים

גבעת שמואל

א"ה: כוונת ההפניה להיכל הברכה היא שיש עדות⁹ על חומשים בקמץ. מה שככל הנראה כבר
 לא היה בזמנו ובמקומו של האדמו"ר מנדבורנה¹⁰.

ד לה מְלַבְּדוּ: במפעל הכתר המקוון של בר-אילן וגם בשו"ת שלהם הלמ"ד רפויה. כך גם
 בכ"י לנינגרד. מְלַבְּדוּ אין סימן רפי על הלמ"ד.

בחומשים וגם במהדורות ברויאר הלמ"ד דגושה. לעומת זאת במלה מְלַבְּד הלמ"ד דגושה בכל
 מקום, ראה למשל ויקרא כג לח מְלַבְּד שְׁבַתָּה יי ומְלַבְּד מִתְּנֻתֶיכֶם ומְלַבְּד כָּל-נְדָרֶיכֶם ומְלַבְּד
 כָּל-נְדָבְתֶיכֶם

⁹ אין זה ודאי. יתכן שכוונתו לשנות משם הפרשה הנפוץ בקמץ.

¹⁰ לא נתברר כ"כ, כי כמדומה ששניהם מרומניה והונגריה. ולכן מסתבר כהערה הקודמת.

השאלה היא האם יש הסבר לרפיון הלמ"ד. רפיון למ"ד שוואית אחרי מ"ם אינו מפתיע, למשל בראשית כה כג מִלֶּאֱם. מכל מקום אם מִלְבֵּד דגוש למה מִלְבֵּדוּ רפוי? תשובה מ'טעמי-תורה': **המילים 'מלמעלה' ו'מקצה' רפות בכל המקרא.** **ברויאר מדגיש ע"פ שני כתבי יד ששון ודפוס מק"ג, לעומת לנינגרד שמרפה. ע"כ.** ושוב כבמקומות נוספים שבהם חלוקים מפעל הכתר ור"מ ברויאר, מסתבר יותר כר"מ ברויאר. וכמדומה שכך במרבית המקומות.

ה יד (במהדורת ברויאר יג) **לֹא תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה** ככינוס שוחרי הלשון בכט בניסן שנה זו (עו) שהוקדש לזכר הרב ד"ר רפאל פוזן ז"ל מחבר פרשגן על התרגום, דיבר אברהם נפח על מלאכה. דבריו מובאים כאן מספרו¹¹.

אברהם נפח – מלאכה
אנו לומדים שהמילה "מלאכה" משמיעה פעילות, או סוגי פעילות.
בגמרא זה נכון, אבל בתורה זה לא נכון. פעילות היא רעיון, מושג, שם עצם מופשט, לכן נסתכל בכמה דוגמות.

[א] כשיעקב אמר לעשו [בראשית לג:יד] "לרגל המלאכה" הוא דבר על בעלי חיים.
[ב] כשחילי שאול החרימו [שמואל א טו:ט] "כל המלאכה נמבזה" המשמעות היתה צאן ובקר – עוד פעם בעלי חיים.

[ג] "כי יתן ... חמור ... וכל בהמה לשמר" [שמות כב:ט] יש שבועה "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו", זאת אומרת במה שהופקד אצלו לשמור – עוד פעם בעל(י) חיים.
[ד] "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וג'נב" [שמות כב:ו] יש אותה שבועה, אבל הפעם הזה מה שהופקד אצלו לשמור הוא כסף או כלים.

[ה] רשימת דברים המקבלים נגע צרעת כוללת [ויקרא יג:מח] "מלאכת עור", אבל באותה רשימה בפסוק הבא כתוב "כלי עור". לכן גם כאן "מלאכה" משמיעה כלים.
מכל זה, אנו רואים שמלאכה היא מילה שכוללת גם כלים וגם בעלי חיים, שם עצם מוחש ולא מופשט, משהו דומה ל"רכוש" אבל בלי צורך לבעלות שמבינים במילה "רכוש".

א"ה: כאן הוא עובר להבדל בפועל לעשות בין המשמע do באנגלית והמשמע make ובאידיש טאהן לעומת מאכ'ן (הוא משתמש בצורה הגרמנית 'טון').
נחזור לבטוי "עשות מלאכה". אם מלאכה היא שם עצם מופשט, "עשות" היא "טון" אבל אם מלאכה היא שם עצם מוחש "עשות" חייבת להיות "מכ'ן"! "כמעשה ארץ מצרים ... לא תעשו" [ויקרא יח:ג] – "טון".
"לא תעשה כל מלאכה" [כמה מקומות] – "מכ'ן".
בקצור, מלאכה מדברת על התוצאה, ורק "תעשה" משמיעה פעולה או פעילות. עוד מעט נראה איך זה מתאים עם ההלכה המקובלת.

¹¹ לא השתתפתי בכינוס זה. אחת מהסיבות כי עליי להיות בישיבה האלה לקראת 'סוף הזמן'. אני מקווה שהעוסקים במלאכה ימצאו זמן מתאים יותר. הדברים כאן ניתנים להורדה באתר <https://torahusefatah.wordpress.com> הדברים נכתבו במקור באנגלית, והתרגום לעברית אינו טוב. יש גם טעויות כתיב.

א"ה: עתה הוא מביא את שיטת הרב שמשון בן ר' רפאל הירש. הסבר זה מקובל בחומר הסברה על היהדות, ובגופים העוסקים בקרוב בחוקים. נפח מביא את דבריו בקצרה וחולק עליו.

לפי השיטה של הירש, דברים האסורים בשבת הם "פעילות של יצירה"

activity of creation. יש בזה כמה בעיות.

[א] הזורה שולח לאוויר את החטים, הרוח לוקח את הקש שהוא לא רוצה, ומה שהוא רוצה חוזר ארצה. בשבת אסור. אבל מה אם הוא זורק משהו אחר אל האוויר (כמו כמה אבנים או כדורים קטנים) והכל חוזר ארצה? זה לא אסור, אבל אותו פעילות! באמת, בראשון יש פעילות בתוך האוויר ובשני אין, אבל הפעילות הזו נעשה לא על ידי האיש אלא על ידי הרוח!

[ב] יצירה משמיעה דבר חדש שלא היה כמוהו בעולם, לדוגמה מי שבנה את המטוס הראשון. אבל האסור חל גם על דברים שכמוהם כבר קיימים, וזה רק עוד אחד (כמו שבונים מטוסים כמו זה במפעל). לא רק יצירה אסורה.

[ג] מה על "הצד ציד"? פעילות יש, אבל אין שום יצירה או דומה!

א"ה: דעת לנכון נקל שקושיות אלה אינן קושיות¹², אבל יש שלפני שמציגים את דעתם, עליהם להוכיח שכל מי שדן בזה לפניו טעה...

התחליף לשיטת הירש

[א] מה שאסור אינו פעילות של יצירה, אלא פעולה שיוצאת ממנה תוצרת. זה המפתח לאסורים בכלל "לא תעשה מלאכה". הזורה מבצע פעולה כשזורק, ויש תוצאה. הוא גרם לרוח לעשות. אם הוא זרק כדורים, יש אותה פעילות, אפילו אותה פעולה על ידו, אבל אין תוצרת. גם ההבדל אם הוא שם תפוח אדמה בתוך מים על האש שעתידיים לרתוח, הפעולה שלו גורמת לאש לבשל ויש תוצרת, אבל באותה פעולה במים קרים לא על האש אין תוצרת. אם הוא קוטף פרי מהעץ, פרי נפרד הוא תוצרת, לא חלק מהעץ.

[ב] באמת יצירה מדברת על הוצאת דבר חדש לגמרי, כמו שהקב"ה עשה בששת ימי בראשית, אבל העיקר שאנו זוכרים בשבת אינו בדיוק היצירה, אלא דבר יותר רחב, ייצור. ייצור production כולל יצירה אבל לא הפוך. מה שאסור בשבת הוא ייצור, זאת אומרת פעולה שגורמת או מובילה לתוצרת, בין אם כבר קיים כמוהו בין אם לא קיים.

[ג] להבין "הצד ציד" אנחנו צריכים להרחיב קצת את הגדרתנו של "עשות". המילה הזאת, בהרחבה של "מִכֶּן" (ולא בהרחבה של "טוֹן") משמיעה לא רק ייצור אלא גם כן רכישה – "הנפש אשר עשו בחרן" [בראשית יב:ה] או "עשה לי את החיל הזה" [דברים ח:יח]. באמת רכישה כוללת ייצור (ולא הפוך), לספק מה שלא היה לך כבר קודם.

[באנגלית action leading to production or acquisition]

¹² א"ה: זורה משיג תוצאה, לכן הוא עושה 'יצירה', בזריקת סרק של אבנים לאוויר אין תוצאה. גם הגדרתו של 'יצירה' אינה בהכרח מה שהרב הירש ז"ל נתכוון (ובכלל דברי הרב הירש מתורגמים מגרמנית). עדיין טעון ברור למה הוצאת אוכל כגרוגרת (וגם פחות מכך) מוגדרת 'יצירה', או לכידת בעלי חיים 'שבמינם ניצוד' נחשבת 'יצירה', אבל לעניין מלאכות שבת דבר זה נקרא 'יצירה', וכ"ש הבערת אש. מכל מקום גם להגדרת נפח יצטרך להתפתל.

שים לב activity ולא action!
אבל [you have to produce or acquire something]

במקום "פעילות של יצירה" אנו אומרים "פעולה הגורמת לתוצרת", או על ידי ייצור או על ידי רכישה.

מזה יוצאת השאלה "יש עוד סוגי רכישה שאינם אסורים בשבת?" לדוגמה, יש כלל בהלכה, שמי שלוקח דבר שאינו שלו אינו נקרא "גנב" עד שהוא רוכש את זה לעצמו, אחרת הוא רק לקח בלי רשות. גניבה היא רכישה, אבל גניבה אינה מהווה חלול שבת. אין הבדל בין גניבה בשבת לגניבה בחול! למה? על זה נדבר יותר מאוחר. בסכום, מצאנו ש"לא תעשה מלאכה" משמיע איסור על פעולה של ייצור או רכישה, וזה קרוב מאוד להלכה. קרוב אינו מספיק, צריך התאמה מדויקת. אבל נעשה כמה תיקונים לתיאוריה שלנו ואז נמצא התאמה בדיוק.
ע"כ מדברי אברהם נפח. מומלץ להכנס לאתר שלו ולקרוא את המשך המאמר.

עתה נעבוד לדברי ידידנו ר' מיכאל דושינסקי מפראהא (פרגא)
מלאכה, מלאך, ויפלא העם מהביא; - עיון בשורש מלאכת בניית המשכן, ובאיסור בנייתו בשבת.
(לפרשות תרומה, תצוה, ויקהל ופקודי ועוד.)
שורש המילה מלאכה הוא ל'א'כ', אותן אותיות שורש כמו מלאך. אין בלשון העברית המקראית¹³ שימוש אחר לשורש זה, לא בשמות-עצם נוספים ולא בפועל. גם בשכבות לשון מאוחרות אין ל'א'כ' כפועל. יש שמות עצם הנובעים ישירות מן השניים המקראיים¹⁴.
מה הקשר בין מלאך למלאכה? המלאך אינו פועל מכח עצמו. המלאך נברא אך ורק לעשות לפעול ולקיים מצוות שולחו: היא ה"מלאכה". אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות (רש"י, בר' יח, ב על פי בראשית רבה פרשה נ). על משה נביא הנביאים נאמר: הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמ' כג, כ), וכן: וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במד' כ, טז. ורש"י שם: זה משה).
והנה יש לנו הלכה מפורשת: "שולחו של אדם - כמותו". בעת קיום השליחות, עומד השליח ממש במקום המשלח. ואם המשלח של המלאך/השליח הוא הקב"ה, הרי השליח/המלאך, בעת קיום מלאכתו/מלאכותו/תפקידו הוא כמותו. זאת אומרת שהקב"ה עצמו הוא העושה זאת.
לפי זה ניתן לומר כי המילה מלאכה, משום שורש ל'א'כ' שבה, מציינת בכל המקרא אך ורק סוגים של מעשים, פעולות או עבודות שהעושה נשלח וצוה לעשותם. הוא מקיים אותם רק משום שנתמנה כשליחו של המצוה, כמו מלאך. לא יותר, אך גם לא פחות. כמו המלאך, גם הוא אינו יכול ואינו רשאי להפסיק את שליחותו עד שיצטווה אחרת על ידי משלחו. זהו עומק משמעותה של מלאכה.
אומר לנו איפוא הקב"ה: מינתי אתכם עמי, שליחים-מלאכים שלי, לעשות את המצוה עליכם, הלא היא מלאכת המשכן. בפתחת פרשת בניית המשכן, שמות לה, ב אני מזכיר לכם כי ששת ימים תעשה מלאכה, דווקא זו של המשכן. היא תיעשה, כי כך ציויתי-שלחתי. הכל ישתתפו בה, ובכל גוניה (ראו להלן). ודווקא ממלאכה זו שציויתי אתכם לעשות כמלאכי-שליחי, ממנה נאסרתם בשבת. בשבת שאותה בראתי, אני, המשלח, שובת. ומכיוון ששולחו-מלאכו של אדם, וקל-וחומר של ה', חייב להיות 'כמותו', אם כן גם אתם תשובות.
ומכאן ההבנה הפשוטה ביותר לאיסור ל"ט מלאכות המשכן. הרי הן היו אלה, שעליהן היינו מצוים-שולחים לעשותן במדבר במשך ימות השבוע, והן איפוא אלה האסורות לנו בשבת. ה', המשלח, הרי שבת בשבת. תוצאה הכרחית היא שגם 'שולחיו'--שהם-- כמותו, שובתים.
הכל מסתתר איפוא, אך גם מתברר היטב, מתוך שימת לב לשורש ל'א'כ' המשותף למלאך ולמלאכה.
לפי עיון זה מיתרצות בפשטות כמה תמיהות:
א' מהי משמעות הביטוי מלאכת-עבודה?

¹³ פועל קיים השורש ל'א'כ' בשפות שמיות אחרות כגון אוגריתית, ערבית, אכדית, ובמשמעים דומים.
¹⁴ בלשון הפיוט: מלאכות. כגון שולחתי במלאכות סגל חבורה. רשות לשחרית יום ב' דר"ה.
http://hebrewbooks.org/pagefeed/hebrewbooks_org_21790_153.pdf
בעברית המודרנית: מלאכות, מלאכותיות. השימושים הללו נובעים משני השמות המקראיים - מלאך ומלאכה. נראה שחייב להיות קשר הדוק בין שני שימושים יחידאיים אלה של השורש הזה!

ב' מדוע 18 חזרות על מלאכה/מלאכת בויקהל-פקודי לאחר הפתיחה במצוות השבת?
 ג' לכאורה קיימות משמעותות שונות ורבות למילה מלאכה שבפרשיות אלו, והמפרשים התלבטו בהסברן: מלאכת התרומה-הנתינה עצמה של אנשים ונשים לצורכי המשכן, מלאכת איסופה של התרומה מן העם, מלאכת הבאת התרומה למרכז האיסוף, מלאכת הכנת חומרי הגלם (למשל, הנשים הטוות את העזים) ומלאכת בניית המשכן עצמה. (עיין פירוש "דעת מקרא", הוצאת מוסד הרב קוק).

ד' מדוע מרבית העם כל כך להביא, הרבה מעבר לצרכים הנדרשים למשכן? ומדוע היו צריכים ציווי מיוחד כדי להפסיקם מלהביא?

לפי העיון הנ"ל בשורש המשותף למלאך ולמלאכה, הרי ההסבר פשוט:
 לגבי א', המשמעות העמוקה והפשוטה של מלאכה היא בעצם אחת, וכדלעיל. דהיינו, כל המלאכות הן 'עשיית-שליחות-המצוה' או: 'עשיית-שליחות-המצוה'. ולפיכך פירוש הביטוי-הצירוף של הנסמך 'מלאכת' והסומך 'עבודה' כך הוא:

'מלאכת עבודה' = 'עשיית שליחות-המצוה' - של ה"עבודה"! עבודה כאן - היא שם כללי לכל עבודות הקודש שבפרשיותינו.

לגבי ב', החזרות הן כדי להדגיש את המוטו. ה' אומר לנו: כל עניין זה הוא מלאכת-מלאכותי-שליחותי, לא מלאכתכם. לכן נוחו והפסיקו בשבת, כמוני.

לגבי ג', כל המשמעותות הן אחת כדלעיל: 'עשיית-שליחות-המצוה'. אך עם הפירוט: 'עשיית-שליחות-המצוה' של - עצם התרומה, של - איסוף התרומה למשכן מן העם, של - הבאת התרומה למרכז האיסוף, של - הכנת חומרי הגלם, ו'עשיית-שליחות-המצוה' של - בניית המשכן עצמה. כולן פרטים של המלאכה המלאכית/השליחותית.

לגבי ד', העם מרביתם להביא כי משלחם מינה אותם להביא. אינם יכולים להימנע מלהביא עוד ועוד אלא רק אחרי מצוות משה - ויפלא העם מהביא (שם' לו, ו). והנה יש כאן אותן אותיות השורש אך בהיפוך הסדר: ל'א'כ' < כ'ל'א'. הם, כמלאכים אולצו בכוחה של מצווה מיוחדת לעצור, לכולא עצמם מלהביא. ויפלא במשמעות הימנעות נמצא במקרא רק כאן ובבראשית ח,ב: ויפלא הגשם מן השמים (וכן ביחזקאל לא,טו ואמנע נהרותיה ויפלאו מים רבים. וראה בעל הטורים). הכל מבוצע אך גם נמנע על פי מלאכותו של ה', הם צוו על ידי המשלח על מלאכה-מלאכות, ועכשיו צוו על כליאתם ממנה. באופן אחר לא היו מסוגלים, כאותו מלאך, להפסיק. רק ע"י מצווה נגדית מאותו משלח.

הכל מסתתר אך גם מתבהר מתוך שורש ל'א'כ' המשותף למלאך ולמלאכה, אך גם בהיפוך אותיותיו: כ'ל'א' ב"ויפלא".

[ועל דרך הדרוש ובגימטריה.

כשמצווה אותם על מלאכת ההבאה - $51 = 5 + 46$ - נא. כאילו אומר: נא הבאו... ועשו זאת בשטף.

וכשצוו להפסיק, הפך את סדר האותיות - $51 = 5 + 46$ - נא. גם אנו נהפוך ונקבל: אן. אין להביא יותר!

או אן. לאן יביאו, אם משה, מלאכו-שליחו של המצוה, הוא המצוה עתה, ולפיכך מצוה-משלח אותנו להיכלא מלהביא?

ובגימטריה קטנה: בין אם זה 15 ובין אם 51, הגימטריה הקטנה, המצומצמת היא: $6 = 5 + 1$. ששת ימים תעשה מלאכה, הלוא היא מלאכת המשכן. אך לא בשבת, בה לא תעשו מלאכה. והנה, המילה מלאכה כולה היא בגימטריה 96.

ובגימטריה קטנה: $6 = 9 + 15 = 6$. בשבת, איפוא, לא תעשו את המלאכה, את השליחות, שאותה אתם מצווים, עושים ופועלים ב-6 ימי המעשה!]

הרב רפאל פוזן ז"ל

ואולם כעת צדה עיני ששלחת משהו על "מלאכה" שקראתיו בעיון. וכל כך למה? כי בספרי "העקיבות התרגומית בתרגום אונקלוס" (מאגנס תשסד), ייחדתי פרק לחקירת חרגומי "מלאכה". אני שולחו אליך בתקוה שתקרא בו, ומטעם נוסף: זכיתי בזמנו להערות הגר"א נבנצל שליט"א שעבר על כל הספר ואף הרשה למגנס להדפיס את הערותיו כנספח לספרי [שאזל מכבר, אבל הוא מצוי במהדורת אינטרנט במאגנס]. אם תעניין בסעיף 4.3 שלהלן ובהערות הרב נבנצל, תיווכח שהרב שליט"א גוזר 'מלאכה' מ'מלך' אך איני מסכים עמו, אלא 'לאך' כדברך.

האם אנו מכירים?

ברכה – רפי פוזן

מתוך: הערות מאת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לספרו של הרב ד"ר רפאל בנימין פוזן: העקיבות התרגומית בתרגום אונקלוס עמ' 197: "נחלקו קדמונים בגזרון 'מלאכה', אם הוא מן המרובעים והמ"ם בו שורשית, או שגזרוננו לא"ך והמ"ם נוספת." – דעה ראשונה עיקר וקרוב לומר שגזרוננו מל"ך והאל"ף נוספת: כשאומרים 'המלך בנה חומה' לא בנאה במו ידיו אלא נמלך ביועציו והעבדים הם שבנו. נמצא ש'מלאכה' היא המחשבה – פעולת המלך, ו'עבודה' היא המעשה – פעולת העבד. השווה: 'ככל אשר צוה ה' את משה בן עשו בני ישראל את כל **העבדה**. וירא משה את כל **המלאכה** והנה עשו אתה כאשר צוה ה'." [נש"מ' לט, מב–מג], 'העבדה' – פעולת בני ישראל לעומת 'המלאכה', המחשבה שהתבצעה 'כאשר צוה ה''. במלאכות שבת הרבה תלוי במחשבה, כגון קצין שפקד על שני חיילים ליישר שטח בשבת: זה חשב שהמפקד רוצה לנטות כאן את אוהל המפקדה וזה סבר שהמפקד רוצה לעשות כאן גינת נוי. שניהם עשו אותה פעולה אבל זה חייב משום מלאכת בונה וזה חייב משום מלאכת חורש. [ע"כ הרב נבנצל נר"ו]

הרב רפאל ד"ר פוזן הנכבד והיקר

איש ירושלים מאחר כותלנו שליט"א

ראשית אדרוש בשה"ט, ואאחל לכת"רו ולב"ב שנה טובה ומתוקה, ושנכתב ונחתם עם כל ב"י ועם כל העולם, לאלתר, לחיים טובים ולשלום ולברכה.

לפני מספר שנים הגבת במעין ייש"כ על דבריי בעניין לאכ, מלאך ומלאכה. ואני אסיר תודה לכת"רך על כך. הנושא התעורר שוב, הפעם ב-ווצאפ המשפחתי שלנו (שבו עוסקים רבות, ב"ה, גם בד"ת, לשון הקודש, חסד ועוד...)... ונדרשתי להתכתבותנו מאז והנה היא לפניך. (הוספתי ושיפצתי קימעא אמש...). דברייך ודברי הרב בעמ' השני.

אך חסר לי אישית (כמעט) העיקר מן הספר. איך ולמה וממה גוזרים את הצורה מלאכה.

אגב מתוך ההסתכלות גרידא בניקוד המשונה שבינתיים לא מצאתי לו אני העני ממעש, מילה במשקל זהה במקרא, החילותי להבין מניין יכולה לצוץ הסברה שזה ממלך כפי שמאן מלכי רבנן הרה"ג נבנצאל רב שכונתך שלי כתב.

מן הסתם הם גוזרים זאת כך: קלל קללה, גער גערה, ברכ ברכה, מלך מלכה (והאלף נוספה מסיבה זו או אחרת, הרי היא "סתם" נחה שם...).

אבל לסברתנו שחושבני אני העלוב שהיא נכונה, ושהמ"ם שם אינה שורשית, אלא "משקלית", א"כ, היכן מצינו דבר דומה? והאם זה במשקל מקטלה (מ"ם חרוקה) שמשהו קרה לו בדרך מה'פרוטושמית" ועד הנה? וא"כ איך זה 'קרה', ומה ההסבר, הסברה?

אני צריך חיזוק.

אנא, אם יש לך דברים כתובים, טרח נא מעט והעתיקם לי. את העיון בהיברובוקס לא תמיד מצליח אני לקיים במחשבי.

לגבי שאלתך אז בתשס"ח, האם אנו מכירים, אינני זוכר מה עניתך אז, אולם ייתכן שכן.....

העמ"ד [הע' מיכאל דושינסקי]

פראהא

דברי הרב בנימין פוזן ז"ל. מתוך "העקיבות התרגומית":

4. תרגומי 'מלאכה'

בתרגומי 'מלאכה' יש סטיות מועטות יחסית, והן נחקרו בזיקה לעקרונות שנתבררו בפרק הקודם: גיוון סגנוני לעומת דיוק מילולי, זיקת המתרגם למדרשי הלכה, סטיות מטעמים חינוכיים ועוד. המדגם מסייע לבחון את תקפות העקרונות הללו. סעיף מיוחד נתייחד לדיון בחילופי הנוסחים שנתגלו במהלך חקירת המדגם.

בסעיף זה, הראשון העוסק בחקירת שם עצם, נתקלנו בבעיה המשותפת לתרגומי שמות עצם: המילונאות הקדומה שעסקה בחקר סמנטי של פעלים דנה בדרך כלל במשמעי פעלים ופחות בחקר שמות עצם ובגזרונם. ואולם תנאי הכרחי לבדיקת האקוויוולנטים התרגומיים והבנתם הוא

חקר מדוקדק של המונח ומשמעו בשפת המקור. לניתוח הצורך 'מלאכה' גזרנו ומשמעו, נסתייענו אפוא במחקר המודרני.

4.1. היקרויות 'מלאכה' ותרגומיה

שם העצם 'מלאכה' בא במקרא 166 פעם, 65 מהן, כ-40% מכלל ההיקרויות, בתורה. [1] הוא בא 35 פעמים בנפרד, [2] וביתר ההיקרויות הוא בא בנסמך או עם כינוי חבור: 'מלאכת', 'מלאכתך', וכיוצא באלה.

האקוויוולנט הקבוע בת"א לתרגומי 'מלאכה' גזור מן עב"ד: 'עבידא' או 'עבידתא'. [3] מכלל 65 ההיקרויות בתורה, מתורגמות 62 בדרך זו. בדומה לת"א, גם שאר התרגומים (למעט שומ' A) מתרגמים 'מלאכה' בשם הגזור מן עב"ד. [4] הבחירה באקוויוולנט 'עבידא' (עבודה) כתרגום 'מלאכה' מובנת, כי לשמות העבריים 'מלאכה' ו'עבודה' יש הוראה משותפת: מעשה ידיים או עשייה, והם קרובים להיות שמות נרדפים. עובדה היא שהפרשנים נדחקו למצוא הבדל בין הצירוף השגור: 'כל מלאכת עבודה' (כגון וי' כג, ז) למקבילו: 'כל מלאכה'. [5] ומאחר ש'מלאכה' קיים במובהק רק בחלק העברי של המקרא ואינו משמש בארמית, טבעי שיבחר המתרגם ב'עבידא' או 'עבידתא' המצויים בארמית המקראית, כגון 'ומני על עבידתא די מדינת בבלי' (דנ' ב, מט); 'עבידת בית אלהא' (עז' ד, כד).

4.2. סטיות בתרגומי 'מלאכה'

בשלושה פסוקים מצאנו שינוי תרגום המצביע לכאורה על חוסר עקיבות. פעמיים מתורגם 'במלאכת רעהו' (9, 10) - 'במה דמסר ליה חבריה', ואפשר שהשינוי מתבקש מחמת הצירוף 'מלאכת רעהו'. גם את התרגום 'ויבא הביתה לעשות מלאכתו' (5) - 'למבדק בכתביה חושבניה' יש לכאורה לתלות בהקשר. בעיה סבוכה מסוג אחר מעורר החילוף 'עבידא'/'עבידתא'. על קשיים גלויים אלה נוספת באופן פרדוקסי בעיה הנובעת דווקא מן השימוש העקיב ב'עבידא' או 'עבידתא'. כתוצאה מעקיבות זו חורג אונקלוס מכלל אחר המתקיים בדרך כלל בתרגומו - שמירת הגיוון הלשוני שבמקרא. רוצה לומר בניגוד לנטיית אונקלוס להבחין בין נרדפים [6] אין הכלל נשמר בתרגומי 'מלאכה'. חריגה זו משתקפת בשתי העדויות 16--17 הלקוחות מפסוק אחד (שמ' לה, ב): 'ששת ימים תעשה מלאכה' - 'שיתה יומיתתעביד עבידתא'; 'כל העשה בו מלאכה יומת' - 'כל דעביד ביה עבידתא'.

בלשון המקרא נשמרת הבחנה בין גזרון הפועל (מן עש"ה) לבין שם העצם מן לא"ך. ואולם אונקלוס מתרגם את שניהם בעב"ד ומאבד את הגיוון המקראי.

אפשר לטעון כי הקושי העולה מן התרגום השווה הוא מדומה, כי משעה שבחר המתרגם באקוויוולנט סביר - במקרה שלפנינו 'תתעביד עבידתא' - שוב אין לראות בתרגומו סטייה מן המקור. ואולם עדיין יש להרהר אחר טיעון זה, כי אף על פי שהנאמנות המילולית נשמרת (עש"ה - עב"ד; מלאכה - עבידתא), עדיין חסרה הנאמנות הסגנונית, שהיא ממאפייני ת"א, [7] המובחנת היטב בהקפדת אונקלוס לתרגם שם ופועל בני שורש אחד בעברית בשם ופועל שווי שורש בארמית כגון 'וטבח טבח והכן' (בר' מג, טז) - 'וכוס נכסתא ואתקין'. [8] הדעת נותנת אפוא שתופעה סגנונית הפוכה, גזירת שם ופועל משורשים שונים, תשתקף אף היא בתרגומו. אף הטיעון שלכאורה דלות לקסיקלית הכתיבה שימוש חוזר בפועל עב"ד אינו משכנע, שהרי יכול היה להשתמש גם בפל"ח, כפי שעולה מדברי ר' אליהו בחור:

רוב לישנא עב"ד מתורגם בלישנא פל"ח. עיין בשרשו. ורוב לשון עשיה מתורגם בלישנא עב"ד [...]. כמו: ויעש נח (בר' ו, כב) - ועבד נח. והשם - עובדא: המעשה אשר יעשון (שמ' יח) - עובדא די

יעבדון. ומשקל אחר - עבידא: כל מלאכה לא תעשו - וכל עבידא לא תעבדון. [9] ואכן, אונקלוס שומר באמצעות פל"ח על הגיוון בתרגום שמות קרובים כגון 'כלמלאכת עבדה לא תעשו' (46) - 'כל עבידת פולחן'. מדוע אם כן כאשר מצטרף שם 'מלאכה' אל פועל מן השורש עש"ה, תרגם את שניהם בצורות משורש משותף, עב"ד, אף שגזרונם שונה בעליל? הטענה האפשרית, שבמקרה שלנו לא יכול היה לתרגם בפועל פל"ח, שכן זה נתייחד דווקא לתרגומי עב"ד כגון 'עבד אדמה' (בר' ד, ב) - 'פלח ארעא', מצריכה גם היא עיון. היצמדות המתרגם ליסודות הסגנוניים שבמקרא היא בעלת משקל מכריע בת"א, והמתרגם עשוי להגמיש בגללה גם את שימושי הפועל, כפי שיתברר להלן. [10] לפי זה, ראוי היה לו לתרגם גם כאן 'כל העשה בו מלאכה' בפועל מן השורש פל"ח, מעין 'כל דיפלח ביה עבידתא', ולשמור על נאמנות סגנונית המביעה גם את כוונת המקור. אמנם ייתכן שגמישות זו אינה אפשרית במקרה שלפנינו, [11] אבל אפשר גם שהטעם שונה: הפתרון קשור במשמעי 'מלאכה'. נקדים אפוא את הדיון בפן הסגנוני. בעיית הסטיות כמו גם שאלת הגרסה, יידונו להלן. [12]

4.3. שם העצם 'מלאכה': גזרנו ומשמעו

נחלקו קדמונים בגזרון 'מלאכה', אם הוא מן המרובעים והמ"ם בו שורשית, או שגזרנו לא"ך והמ"ם נוספת. בדעה הראשונה מחזיק מנחם בן סרוק. [13] כנגדו משוכנע ריב"ג כי המ"ם בשמות 'מלאך' ו'מלאכה' היא נוספת. [14] עם גיזרון לא"ך מסכים גם רד"ק, אלא שאינו שולל את דעת

מנחם לחלוטין ואומר: 'כתבתי כל המלות בשרש הזה, כי כן כתבם רבי יונה, ודעתו בהם שהמ"ם נוספת. ויתכן לומר בהם שהמ"ם שרשית, ויהיו בני ארבע אותיות'. [15]

מכל מקום, החדשים הכריעו כריב"ג: 'מלאכה' נגזר משורש לא"ך, [16] ויש שאף העירו כי לא"ך אינו שורש עברי. [17] וכך אומר בן-חיים:

בידוע שתיבת מלאכה גזורה משורש לא"ך, הנרדף במשמעות עם של"ח, היא המשמעות הגלויה וברורה בתיבת מלאך, כלומר שליח. השורש לא"ך אינו משמש עוד בעברית שימוש של פועל כפי שהוא משמש באוגריתית, בגעז ובערבית, ואין התיבות 'מלאך', 'מלאכה' ו'מלאכות' אלא יצורים עתיקים של שורש ששוב אינו מעמיד גזירות בעברית, לא גזירות של פועל ולא גזירות של שם. את שימושו המקורי והשכיח, ירש השורש של"ח.

לפיכך אפשר להבין אף להוקיר את טרחתו של ר' יונה ו' ג'אנח ('אצול', ערך לא"ך) להוכיח כי אין המ"ם שב'מלאכה' שרשית כל עיקר [...] אבל לא פירש לנו ר' יונה כיצד המשמעות הרגילה של 'מלאכה' מתפרנסת מן לא"ך.

ברם אנו לא יכבד ממנו להעמיד את החוליה המשמעותית. אין 'מלאכה' אלא לשון קצרה של 'מלאכת יד', ויעיד עליה 'משלח יד' (כגון, דב' טו, י: 'בכל מעשך ובכל משלח ידך'). לשון המקרא, כבר בזמנים הקדומים, התרחקה מן השימוש בשורש לא"ך במשמעות של"ח, עד שאפשר לה היה להשמיט ב'מלאכת יד' את הסומך. [18]

ואכן על הקשר בין של"ח ללא"ך עמד כבר רד"ק, המפרש 'מלאך' ו'מלאכות' מעניין שליחות: 'והשם - במלאכות ה' (חגי א, יג), ענינם ידוע שהוא ענין השליחות בין מבני אדם בין מאת הבורא יתברך'. ומכאן הוא בא לדון בשם 'מלאכה', ואומר: 'וענין אחר בזה השרש - מלאכה: מכל מלאכתו אשר עשה (בר' ב, ב). ויפול הענין הזה על מעשה האדם וממונו, וענינו: והמלאכה היתה דים (שם' לו, ז). רוצה לומר, הכסף והזהב אשר הביאו ושאר הדברים; רגל המלאכה (בר' לג, יד). רוצה לומר: המקנה. וכן: וכל המלאכה נמבזה ונמס [אתה החרים] (שם"א טו, ט).'. ברם מהו הקשר בין 'מלאכה' בהוראת קניין ורכוש, לבין המשמע היסודי של לא"ך, שענינו של"ח? דבר זה לא נתפרש אצל רד"ק. ואולם בן-חיים, בהמשך לדבריו לעיל, תורם תרומה חשובה להארת העניין:

תופעה מצויה היא בלשונות שפעולה ותוצאתה לאו דוקא מובחנות הן בהבעה, ויש שאותה תיבה משמשת שתיהן, ויש תיבה שמעיקרא היא מסמנת פעולה נעתקת לסמן גם את תוצאתה, וזהו מנהג בלשון העברית [...] מכוחה של אותה הדרך המחליפה פעולה בתוצאתה, דבקה במלת מלאכה גם המשמעות של קניין, כגון 'במלאכת רעהו' (שם' כב, ו), ובכך נמצאת היא מקבילה - או אף נרדפת - למלה מעשה - שבשם"א כה, ה: 'ואיש במעון ומעשהו בכרמלי' [...] ולמלת 'בעמלו' שבקהלת ב, כד, ובמקומות אחרים, שפירושה בהם קניין.

בן-חיים מבאר אפוא אל נכון שלפנינו הרחבת משמע. כפי שאירע לשמות 'מעשה' ו'עמל', שראשיתם בתיאור, והם הורחבו לתוצאה, כן אירע לשם 'מלאכה', שביסודו תיאור את הפעולה, והורחב השימוש בו גם לתוצאות הפעולה. לדבריו, מכיוון שאין 'מלאכה' אלא 'לשון קצרה של מלאכת יד' הנרדפת ל'משלח יד', יש לראות גם ב'מלאכת רעהו', כמו גם ב'לרגל המלאכה', השתלשלות המשמעות מן של"ח.

אפשר שגם התרגום משקף רעיון זה. בדומה ל'מלאכה', גם ב'עבדא' (עבודה) מתקיימת הרחבת המשמע. ביסודו 'עבדא' הוא שם פעולה דוגמת 'מלאכתו אשר עשה' (1) - 'עבדיתא דעבד', ומשמעותו הורחבה גם לתוצאת הפעולה, היינו לקניין ולרכוש כגון 'ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה' (4) - 'לרגל עבדיתא'.

ואולם בניגוד לעברית, שבה לא נתקיים לא"ך בפועל, ותמורת 'מלאכתו אשר לאך' נתבקש 'מלאכתו אשר עשה', שמרה הארמית על עב"ד כשורש חי שממנו נגזרו שמות וגם פעלים. לפיכך מסתבר כי בדומה לשם 'עבדא', שמשמעותו הורחבה והוא אינו עוד פעולה בלבד אלא גם תוצאותיה, ארע גם לפועל 'עבד'; משמעו כולל גם את תוצאות הפעולה. מטעם זה מבכר אונקלוס לתרגם 'מלאכתו אשר עשה' בשם ובפועל מגזירון משותף - 'עבדיתא דעבד'. [19] בכך נשתמר בהירות הקשר הסיבתי בין הפעולה לתוצאתה. [20]

4.4. 'עבדא' - 'עבדיתא'

כל ניסיון לקבוע הבחנה מוצקה בין 'מלאכה' - 'עבדא' ('עבדיתא') לבין 'מלאכה' - 'עבדיתא' ('עבדיתא') יהיה ספקולטיבי במידה רבה עקב חילופי נוסח מרובים המתועדים במהדורות שפרבר ובאים ברוב היקרויות 'מלאכה', לעתים בכמה עדי נוסח לפסוק אחד. [21] כך למשל נוסח הפנים במהדורת שפרבר הוא: 'כל מלאכה לא תעשו' (45) - 'כל עבדיתא לא תעבדון'; ואילו בחילופי הנוסח כמה כתבי יד מתרגמים: 'כל עבדא'. נוסח זה עדיף לכאורה, שהרי אין בינו לבין מקבילתו בויקרא ולא כלום: 'בעשור לחדש [...] וכל מלאכה לא תעשו' (43) - 'וכל עבדא לא תעבדון'; 'כל מלאכה לא תעשו שבת הוא לה' (45) - 'כל עבדיתא לא תעבדון'.

יתר על כן, נראה כי לנגד שניים מראשוני חוקרי התרגום, יא"ר ומתורגמן, עמדו נוסחים שונים, וכל אחד מחזיק בנוסחו כגרסה המכוונת. בדברי מתורגמן לערך עב"ד, שהובאו בסעיף הקודם, אנו מוצאים: 'ומשקל אחר - עבדא: 'כל מלאכה לא תעשו' (וי' יז) [צ"ל טז, כט] -

י'כל עיבדא לא תעבדון'. ואילו מדברי יא"ר, המצוטטים להלן, עולה ש'יכל מקום תרגום עיבדתא'.

משקל 'עיבדא' אינו מתועד במהדורת שפרבר, והוא כנראה חלופה של 'עבדא': יש כתבי יד שבהם באה יו"ד אחר העי"ן, והיא תנועת עזר לפירוק צרור כמקובל במסורת הבבלית, שתעתיק החטף (ל) בא כחיריק, וכמו שמתועד בתרגומי הגניזה (להלן). נמצא ש'עבדא'/'עיבדא' הן צורות חלופיות ברבדיה השונים של הארמית. [22] הניתן לפטור גם את חילופי 'עבדא'/'עיבדא' כחסרי משמעות?

המסורה מכל מקום התייחסה לחילוף זה, אם גם מבלי לפרשו. בקטע גניזה הכולל הערות מסורה לת"א שפרסם פאעור באה הערת מסורה העוסקת בתרגומי 'מלאכה'. נמנו בה 12 היקרויות 'מלאכה' המתורגמות 'עיבדא' וכל השאר מתורגמות 'עבדתא', [23] וזה לשונה: [24] 'מלאכה' דמתי 'עיבדא' יב: וביום (6), זכור (7), ואמלא (11), ושל אחריו (12), וימלא (21), וכל אחרי מות בר דששת [צ"ל כל אמור (50, 51, 52). בר דששת = למעט 44, 45], ובעשור (60), ושמור (63), וששת דעילאי שבעה שבועות (65). ושאר מלאכה מתרגמין עיבדתא.

השיבושים שבהערה אינם גורעים מחשיבותה: [25] תופעת החילופים בעינה עומדת ומחייבת הסבר, ופרט לבעיית הנוסח, השאלה החשובה היא: היש הבדל משמע בין 'עבדא' לבין 'עבדתא'? לשאלה זו נזקק יא"ר בהערותו לפסוק 'לרגל המלאכה אשר לפני' (4) - 'לרגל עבדתא' דקדמי'. לנגד עינינו עמדה הגרסה 'עובדתא', שלא כגרסת כל הנוסחים והתאג', והוא מעיר: עובדתא, כמו מעשה, שתרגם: עובדא, אלא שהוא לשון זכר, וכאן לשון נקבה, ואע"פ שלא נזכרו בפסוק. וצ"ע כי בכל מקום תרגום עיבדתא. וי"ל לפי שאינה מלאכה ממש. במלאכת רעהו - במה דמסר ליה.

מן ההערה מתברר שיא"ר מבחין בין תרגומי 'עובדא' לשמות ממין זכר דוגמת 'מעשה', לבין 'עיבדתא', בנקבה, כתרגום 'מלאכה', ואף מדגיש: 'בכל מקום' תרגום עיבדתא'. אם אמנם מתבקש כן, שהרי 'מלאכה' הוא שם ממין נקבה, אין הערתו מתאימה לגרסה שלפנינו, שבה 'מלאכה' מתורגם 'עבדא' וגם 'עבדתא'. [26]

הבחנה שונה מצויה אצל אבן-שושן: 'עבדא' - עבודה; 'עבדתא' - העבודה. [27] כלומר לדעתו ההבחנה היא בין שם מיודע לשם שאינו מיודע. אבן-שושן מתייחס רק להיקרויות המקראיות של השם, וגם ביחס אליהן אין הבחנתו משכנעת, ובוודאי שאינה הולמת את תרגומי אונקלוס, כנראה בעליל מן הדוגמאות הבאות: 'אל יעשו עוד מלאכה' (31) - 'לא יעבדון עוד עבדתא'; 'לכל המלאכה לעשות אתה' (33) - 'לכל עבדתא למעבד יתה'. לסיכום, לא עלה בידנו לעמוד על מהות חילופי 'עבדא'/'עבדתא'. אפשר שלפנינו

דיאלקטים חלופיים, ואפשר שאלה שיבושי נוסח. [28]

4.5. פתרון הסטיות בתרגומי 'מלאכה'

בצירוף 'מלאכת רעהו' הבא פעמיים בפרשת השומרים תרגם אונקלוס 'מלאכה' בלשון מסירה: 'אם לא שלח ידו במלאכת רעהו' (9, 10) - 'במה דמסר ליה חבריה'.

נתינה לגר בפירושו לשם כד, ז מציע שני טעמים לשינוי: 'הוא כמ"ש הראב"ע שהוא כמו "לרגל המלאכה" (בר' לג, יד). או כמו שאמרו בש"ס (בבא קמא קז ע"ב), שמלת "מלאכה" כוללת כל מה שברשות חברו'. לפי הטעם הראשון, הנשען על דברי ראב"ע, [29] זוהי הרחבה לשונית שעמד עליה גם בן-חיים: [30] 'מלאכה' שבפסוקנו משמעה קניין, ואף ש'מלאכה' בהוראת רכוש וקניין מתורגמת בכל מקום 'עבדתא', [31] כאן בא התרגום להטעים ש'במלאכת רעהו' מציין את קניינו של הזולת. הטעמה זו, המשתקפת בפועל מן השורש מס"ר, כהערת ר"ב שפטל: 'מצינו לשון מלאכה ועשיה בענין שאדם נותן חפצים לזולתו לשמרם ולעבדם: את כל אשר יעשה להם ועבדו (במ' ד, כו) תרגם: ית כל דימסר להון ויפלחון'. [32] כלומר, השינוי 'במה דמסר ליה' אינו נדרש מחמת העובדה ש'מלאכה' כאן משמעה רכוש אלא כדי להטעים כי מדובר ב'מלאכת רעהו', רכוש הזולת.

לפי הטעם השני בחר אונקלוס לתרגם בשורש מס"ר כדי לרמוז כי 'במלאכת רעהו' כולל לא רק פיקדון אלא כל ממון שניתן לשומר והלה כופר בו. הלכה זו, המשתמעת מסוגיית התלמוד (בבא קמא קז), כדרך שציין 'נתינה לגר', מפורשת במכילתא דרשב"י ובמקבילות: 'מנין למקח וממכר והלוואה ופקדונות שנקראו "מלאכה"? ת"ל: אם לא שלח ידו במלאכת רעהו'. [33]

לשני הטעמים, בין דיוק לקסיקלי בין רמיזה הלכתית, מדוקדק האקוויולנט 'במה דמסר ליה', והוא עדיף על שאר התרגומים הארמיים, [34] אלא שהדעת נותנת שהנימוק הלשוני הוא העיקרי: רמיזות לפרטי הלכה אינן אופייניות לאונקלוס, כדרך שנתבאר לעיל [35] וכפי שנוכיח גם בהמשך.

סטייה אחרת מצינו בפרשת יוסף ואשת פוטיפר: 'ויבא הביתה לעשות מלאכתו' (5) - 'למבדק בכתבי חושבניה'. כבר בתלמוד נחלקו ראשוני האמוראים בכוונת 'מלאכתו': האם נתכוון יוסף לדבר עברה או למלאכה כמשמעה, [36] והיא באה גם במדרש:

ויהי כהיום הזה [ויבא הביתה לעשות מלאכתו] - ר' יהודה א': יום ניבול לנילוס היה, והלכו הכל לראות, והוא בא הביתה לחשב חשבונותיו שלרבו. ר' נחמיה א': יום תייטרון היה, והלכו הכל לראות, והוא בא הביתה לחשב חשבונותיו שלרבו. ר' שמואל בר נחמן אמר: לעשות מלאכתו וודיי. אלא: ואין איש - בדק ולא מצא עצמו איש. דאמר ר' שמואל: נמתחה הקשת וחזרה. הה"ד: ותשב באיתן קשתו [בר' מט, כד] (בי"ר פז, ז).

מקצת האמוראים ייחסו ליוסף כוונת עברה אך נחלקו באשר לנסיבות מניעתה. [37] כנגדם יש מסורת מדרשית שונה, שראשיתה כבר בזמן התנאים, המנקה את יוסף לחלוטין גם מכוונה זו. בהתאם למגמתו של אונקלוס לשמור על כבוד האבות, טבעי הוא שבחר לתרגם בכיוון זה. העובדה שתרגומו, השונה בעליל מלשון הכתוב, מצוי גם בתי"א: 'למבחוש בפניקסיחושבניה', ובת"נ: 'למחשבה חשבונוי' [38] העסיקה כמה חוקרים שביקשו לברר את שאלת זיקתו של ת"א למדרש וליתר התרגומים. [39] השאלה אם תרגם אונקלוס על פי מסורת מדרשית אגדית או שיש לפנינו מסורת תרגום עצמאית שחדרה גם למדרש אינה מעניינתנו. מכל מקום, אין ספק באשר למגמתו של אונקלוס, ניקוי יוסף גם מנדנד עברה, [40] וכן פירש גם ר' לוי בן חביב, ובכך נדחים אחרים שנאמרו בהסבר השינוי, [41] אף שגופי המקראות נוטים לפירוש זה. [42]

בניגוד לשתי הסטיות הללו, אין בתי"א כל רמז לדרשה הלכתית המסמיכה את מניין ל"ט מלאכות שבת למניין תיבות 'מלאכה' שבתורה. וכן נאמר בשני התלמודים: 'הדור יתבי וקמבעיא להו: הא דתנן: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת - כנגד מי? אמר להו רבי חנינא בר חמא: כנגד עבודות המשכן. אמר להו רבי יונתן ברבי אלעזר: כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא: כנגד **מלאכה**, **מלאכתו ומלאכת** שבתורה - ארבעים חסר אחת'. (בבלי, שבת מט ע"ב); 'אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. מניין לאבות מלאכות מן התורה? רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: כנגד ארבעים חסר אחת מלאכות שכתוב בתורה' (ירושלמי, שבת ז, ב [ט ע"ב]).

על הקושי הגלוי לעין בדרשה זו כבר עמדו ראשונים: מניין 'מלאכה' בתורה עולה על ארבעים חסר אחת, והוא 65 היקרויות! מכאן ניסו רבינו חננאל וראב"ן (ר' אליעזר ב"ר נתן ממגנצא) לקבוע מהן תיבות 'מלאכה' שהדרשה מכוונת להן. [43] אבל, כאמור, דרשה זו אינה משתקפת בתי"א (וגם לא בשאר תרגומי א"י): אונקלוס מתרגם 'עבידא'/'עבידתא' בכל ההיקרויות מבלי לציין אף לא ברמז, כמו למשל באקוויולנט שונה, את ל"ט תיבות 'מלאכה' הרומזות למלאכות שבת. [44]

לדעתנו נובעת התעלמותו מטעם פשוט; היעדר יסוד לשוני מוצק המאשש דרשה זו. אכן גם בתי"א יש תרגומים המשקפים הלכה וסוטים בעליל מלשון הכתוב, אלא שלסטיות אלה מצטרפים שיקולים שנתבררו לעיל. [45] שיקולים מסוג זה אין כאן, ומאחר שאין הדרשה מתיישבת עם לשון המקרא, אונקלוס פטור מלתרגם על פיה. [46]

4.6. היקרויות 'מלאכה' ותרגומיהן בראשית

1.	ב, ב	מלאכתו אשר עשה	עבידתיה דעבד
2.	ב, ב	מכל מלאכתו אשר עשה	עבידתיה דעבד
3.	ב, ג	כי בו שבת מכל מלאכתו	נח מכל עבידתיה
4.	לג, יד	אתנהלה לאטי לרגל המלאכה	לרגל עבידתא
	לט, יא	ויבא הביתה לעשות מלאכתו	למבדק בכתביה חושבניה

ע"כ מדברי הרב ד"ר רפאל פוזן ז"ל, ויהיו דברים אלה מתורתו לעילוי נשמתו.

הפסרת ואתחנן

ישעי' מ יב מִי־מִדָּד בְּשַׁעֲלֹ מִים יַעֲקֹב עֲצִיּוֹן בֹּא לִידֵי בִיטוּי שֶׁבֶת בִּשְׁבָתוֹ וְאַתְחַנֵּן עוֹ
אם בתשבץ נפגוש את ההגדרה "שַׁעֲלֹ" והתשובה היא מילה בת שלוש אותיות -
הפותר הזריז יכתוב מיד את התשובה "צַעֲד". כיום ברור לכול כי "שַׁעֲלֹ" הוא
"צַעֲד", והצירוף "צַעֲד וְשַׁעֲלֹ" הוא פשוט חזרה על אותו עניין במילים שונות, כמו
בצירופים המקראיים "עני ואביון" או "ששון ושמחה".

ברם, מעיון במקראות שבהם נזכרה המילה "שַׁעֲלֹ" כלל לא ברור שהכוונה היא לצַעֲד,
ויש שהבינו שפירושה דווקא כף היד. כך למשל פייט המשורר ר' לוי אבן אלתאבן
בספרד לפני כ-800 שנה (וחתם שמו בראשי הטורים):

לְבִי, שָׁאַל אִם רָם לְמַעַלָּה מֵעֶלְךָ / אֶל רַחֲמֵי דֶרֶךְ הַכְּרוֹבִים, מֶה לָּךְ,

ובלי נתן פוגה לדמעתו עמד / על רגלך, ופרוש לפניו שעלך,
ישמע תפלתך אלהיך, ולך / יאמר: אני מיד עונך גואלך.
הפיטון פונה אל לבו, ואומר לו: לבי, גם אם עלה לשמים חטאך – שאל אל רחמי
הי, בכה והתחנן אליו, והוא יענך. באמרו "פרוש לפניו שעלך" – כמובן אין כוונתו
לפשיטת רגל בפני המקום, אלא לפרישת הכפיים בתפילה.
בהפטרת השבת אנו קוראים את דברי ישעיהו, המבטאים את קטנות האדם לעומת
בורא העולם ומנהיגו: "מי מדד בשעלו מים, ושמים בצורת תבן, וכל בשלש עפר הארץ, ושקל
בפלוס הרים, וגבעות במאזניים". חמישה אמצעי מדידה נזכרים כאן: השעל, הזרת,
השליש, הפלוס והמאזניים. הזרת היא רוחב כף היד כשהיא מתוחה (ישיברי בלעז.
האצבע הקטנה נקראת בפינו "זרת" בעקבות המידה הנזכרת), והשעל הוא ככל הנראה
כף היד כשהיא קעורה, ומשמשת מידת נפח.
מקום נוסף שבו נזכר השעל הוא בדברי יחזקאל הנביא על בנות העם המתנבאות
לשקר, ועליהן הוא אומר: "ותחללנה אתי אל עמי בשעלי שערים ובפתותי לחם (יחזקאל יג,
יט)". כלומר, תמורת שכר זעום שהן מקבלות, פתיתי לחם או שעורים כמלוא כף יד,
הן מחללות את שם ה'.
אם אפוא השעל הוא כף היד, היאך עבר מן היד אל הרגל והפך נרדף לצעד? נראה
שכך אירע בעקבות פסוק נוסף בספר מלכים: "וישלח אליו בן הדד ויאמר כה יעשון לי
אלהים וכה יוספו אם ישפק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגלי (מלכים א, כ, י)". בן הדד
מלך ארם מתפאר ומזהיר את אחאב מלך ישראל כי עפר שמרון לא יספיק לחיילים
הרבים אשר אתו. אולי בשל המילה "ברגליי" שבפסוק ואולי בשל העובדה שמדובר
בעפר הארץ, שעליו הולכים החיילים ברגליהם – התקבל הפירוש שהשעלים הנזכרים
כאן הם כפות הרגליים. כך למשל תרגם יונתן, וכן פירש רש"י: "לשעלים – עפר
הנדבק בכפות הרגליים בהילוכן" (וסייעה לכך גם המילה משעול – שביל צר להולכי
רגל). ברם, רד"ק למשל מסביר שאף כאן השעל הוא מלוא אגרוף, ואין לו כל עניין
לרגליים: "לשעלים – ענין ימי מדד בשעלו מים, שהוא האגרוף, ופירושו: אם כל
אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו¹⁵ מן העפר אשר בשמרון – לא יספיק".

תן לחכם ויחכם-עוד

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://www.otzar.forum.org/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

¹⁵ בגליון משפטים סז נדון עניין האגרוף ועל דעת הרד"ק הבאתי מספר השורשים שלו. 'הרד"ק בספר השרשים
מבין שבמקרא הוא חתיכת עפר ובלשון חז"ל יד קפוצה. ברמב"ם וברבנו חננאל ובראב"ע ראינו שאין זה נכון
לדעתם. כאן רד"ק משתמש בביטוי 'מלוא אגרוף' לא במשמע של מידת אורך ורוחב כבמשנה אלא במשמע
מידת נפח!

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
😊 בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים 😊